

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-29>

УДК 336:004.896

РОЛЬ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

THE ROLE OF PAYMENT SYSTEMS UNDER MARTIAL LAW

Пиріг Світлана Олександрівнакандидат економічних наук, доцент,
Луцький національний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1205-9814>**Pyrih Svitlana**

Lutsk National Technical University

У статті досліджено роль платіжних систем під час воєнного стану як критично важливої інфраструктури для фінансової стабільності держави. Проаналізовано їх функції у забезпеченні безперервності грошового обігу, соціальних виплат, торговельних розрахунків навіть в умовах пошкодження інфраструктури й кіберзагроз. У графічній формі представлено розподіл операцій, здійснених із використанням платіжних карток, у розрізі карткових платіжних систем та суми транскордонних переказів, здійснених в Україну через платіжні системи переказу коштів у 2024 році. Окреслено виклики та напрями розвитку, зокрема цифровізацію, підвищення кіберстійкості й популяризацію національних рішень. Підкреслено значення координації держави й банків у забезпеченні фінансової стійкості в контексті розвитку національної платіжної системи «Простір».

Ключові слова: платіжні системи, воєнний стан, фінансова стабільність, безготівкові розрахунки, платіжна інфраструктура, НПС «Простір».

The article substantiates the relevance of studying the role of payment systems during martial law as a key infrastructure and an essential condition for maintaining financial stability and ensuring economic functioning under crisis threats in the country. The purpose of the article is to identify the main functions of payment systems in supporting uninterrupted monetary circulation and providing public access to financial services under the extraordinary conditions of martial law. To achieve this aim, methods of analysis and synthesis, a systemic approach to studying payment system infrastructure, as well as comparative analysis to identify key problems and development prospects, are applied. The current state of card payment systems and money transfer systems in 2024 is analyzed, including their share in domestic and cross-border transactions. The article outlines the strategic importance of the national payment system «Prostir» as an alternative to international solutions in the context of potential sanctions or technical restrictions. The reasons for its limited popularity among the population are examined, such as the dominance of international brands, network dependency effects, banks' commercial priorities, lagging mobile service support, and entrenched consumer preferences. As a result, the study defines the main tasks of payment systems in crisis periods, particularly ensuring security, accessibility, and reliability of payments even in the face of communication disruptions, power outages, or mass population displacement. It identifies the need to develop digital tools, implement backup payment processing mechanisms, and improve regulatory frameworks. Proposals are formulated to improve the operation of the national payment system, increase its adoption by the population through infrastructure development, user-friendly services, and informational support. The practical value of the article lies in identifying priority directions for strengthening the country's payment infrastructure under martial law, contributing to enhanced financial security, social stability, and economic resilience in the face of extraordinary challenges.

Keywords: payment systems, martial law, financial stability, cashless payments, payment infrastructure, National Payment System «Prostir».

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану платіжна система виступає критично важливою складовою фінансової стабільності держави. Вона повинна гарантувати безперервність грошового обігу, забезпечувати соціальні виплати, фінансування оборонних потреб та підтримку господарської діяльності навіть в умовах бойових дій і критичної інфра-

структури, що формує комплексну наукову та практичну проблему: як забезпечити стійкість, безпеку та гнучкість платіжних систем під час воєнного стану мінімізуючи ризики для економіки та громадян. Розв'язання цього завдання потребує розробки нових підходів до організації платіжної інфраструктури, впровадження цифрових технологій, удосконалення

ФІНАНСИ, БАНКІВСКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

регуляторної політики та координації дій фінансових установ. Таким чином, дослідження ролі платіжних систем під час воєнного стану має не лише теоретичне значення, але й практичне значення для забезпечення економічної безпеки, соціальної стабільності та функціонування держави під час надзвичайних ситуацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Під час воєнного стану, який діє понад три роки тема стійкості фінансової та платіжної інфраструктури в умовах надзвичайних ситуацій набула особливої актуальності. Низка досліджень присвячена оцінці впливу воєнних дій на функціонування платіжних систем, їх адаптації та розвитку в кризових умовах, зокрема, у звітах Міжнародного валютного фонду (IMF) [1] та Світового банку [2] акцентовано на важливості безперервності платежів у надзвичайних ситуаціях, а також на прикладі України показано, як цифровізація фінансових послуг стала ключовим фактором стійкості під час повномасштабної війни.

В Україні Національний банк України регулярно публікує аналітичні огляди, де описуються зміни у структурі безготівкових розрахунків, обсягах карткових операцій, розвитку національної платіжної системи «Простір» у відповідь на воєнні виклики. Цінний внесок зробила публікація фахівців Національного банку О. Туча, І. Співак та О. Жолудя [3], де досліджується фінансова поведінка українських вимушених мігрантів. Автори підкреслюють зростання використання мобільного банкінгу та платіжних додатків для переказів і покупок за кордоном, що підтримує довіру до української банківської системи й забезпечує безперервність грошового обігу навіть під час масового переміщення населення. Значний внесок у дослідження безготівкових розрахунків зробили Бітнер І. та В'язовий С., які акцентують увагу на потребі стандартизації та вдосконалення платіжної інфраструктури для розширення сфери електронних платежів в Україні, з урахуванням вимог часу та міжнародних практик [9]. У роботі Тищенко О. І. та Тищенко В. В. [5] проаналізовано етапи розвитку системи електронних платежів Національного банку України, наголошено на важливості інновацій та безпеки в умовах дії воєнного стану. У свою чергу, Bublyuk Y. та співавтори [4] дослідили вплив доступу до фінансових послуг на розвиток безготівкової економіки, зокрема на тлі воєнних викликів, і підкреслили важливість фінансової інклюзії та цифрових сервісів для підтримки економіч-

ної активності. Таким чином, сучасні дослідження вказують на ключову роль платіжних систем у забезпеченні фінансової стабільності під час воєнного стану, наголошуючи на потребі цифровізації, розвитку національних платіжних інструментів і підвищенні стійкості до кіберзагроз.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявні дослідження, що висвітлюють роль платіжних систем під час воєнного стану, залишаються аспекти, які потребують подальшого опрацювання. Насамперед це питання забезпечення безперервності платежів в умовах тривалих відключень енергопостачання та зв'язку, розробки офлайн-платіжних рішень та автономних терміналів. Недостатньо досліджено механізми кіберзахисту платіжної інфраструктури в умовах масованих кібератак, що супроводжують воєнні дії, підвищення фінансової інклюзії для вразливих груп населення та забезпечення технологічної незалежності країни в умовах воєнних ризиків. Таким чином, дослідження цих питань є необхідним для формування цілісної та стійкої моделі функціонування платіжних систем у кризових умовах.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення ключової ролі платіжних систем у період воєнного стану, розгляд викликів, з якими вони стикаються, а також окреслення напрямів розвитку в умовах кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Воєнний стан накладає суттєві обмеження на функціонування держави, економіки та суспільства загалом. У таких умовах стабільність та надійність фінансової системи стає критично важливою. Особливу роль у цьому процесі відіграють платіжні системи, які є інфраструктурним сервісом для виконання фінансових операцій забезпечуючи безперервність грошового обігу, соціальних виплат, торговельних розрахунків і банківських послуг, що потребує стійкості та гнучкості як на технічному, так і на нормативному рівні, тому «розвиток електронних платіжних систем відповідає потребі забезпечення стабільності банківської системи перед глобальними викликами, такими як пандемія чи війна» [4].

У період повномасштабної агресії платіжні системи стикаються з низкою складних викликів, таких як пошкодження енергетичної та телекомунікаційної інфраструктури, що унеможлиблює роботу терміналів, банкоматів

і обробку онлайн-транзакцій; масове переміщення населення, що потребує оперативного доступу до власних коштів незалежно від регіону; тимчасова недоступність банківських відділень у зонах бойових дій або окупації; кібератаки на фінансові установи, що вимагає від держави мати резервні рішення та сценарії безперервної роботи.

Україна демонструє адаптивність та стійкість платіжної системи навіть у надзвичайних обставинах і з перших днів війни Національний банк України запровадив антикризові заходи для стабілізації готівкового та безготівкового обігу: було забезпечено аварійний режим роботи банків, доступ до системи електронних платежів (СЕП) навіть за умов пошкоджень [5]; Національна платіжна система «Простір» стала стратегічною альтернативою, що не залежить від зовнішніх рішень міжнародних платіжних систем Visa та MasterCard, зокрема в контексті санкцій і ризику відключення; розроблено механізми спрощеного відкриття рахунків для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), здійснення онлайн-переказів і цифрових виплат; поширення платежів через смартфони (Google Pay, Apple Pay, Garmin Pay) дозволило підтримати споживчу активність навіть за умов відсутності банкоматів.

Світовий досвід свідчить, що в зонах конфліктів найбільше страждає фінансова інфраструктура. Але в Україні перед війною, завдяки цифровій трансформації банківської сфери, вдалося підтримати високу частку безготівкових розрахунків – понад 65% (рис. 1).

Згідно рис. 2 у 2024 році платіжні системи залишаються одним із ключових інструментів фінансової стійкості України в умовах воєнного стану. Карткові платіжні системи продовжують забезпечувати більшість безготівкових операцій у країні. За даними НБУ, в обігу перебуває близько 132 млн платіжних карток. Провідні позиції займають міжнародні системи MasterCard (51,4%) і Visa (48,2%), водночас національна платіжна система «Простір» має близько 0,38% емісії карток. За обсягом операцій MasterCard і Visa обробили понад 99% карткових платежів (MasterCard – 56%, Visa – 43,6%), що демонструє їхнє важливе значення для підтримки споживчої активності навіть під час активних бойових дій.

Незважаючи на невелику частку за кількістю, «Простір» має стратегічне значення вона забезпечує національний суверенітет у розрахунках, може працювати навіть у разі обмежень для міжнародних систем і підтримує інфраструктуру місцевих банків. В умовах війни, коли існує ризик санкцій, кіберзагроз чи відключень зовнішніх сервісів, така система стає страховкою для внутрішнього платіжного ринку.

У фінансовій мобільності населення під час воєнного стану важливу роль відіграють платіжні системи переказу коштів. На рис. 3 бачимо, що у межах України за 2024 рік було проведено переказів на суму 1 трлн грн (33,2 млрд дол. США), де найбільшу частку ринку займає PrivatMoney (57%) оператором якої є АТ КБ «ПриватБанк», NovaPay (21,4%)

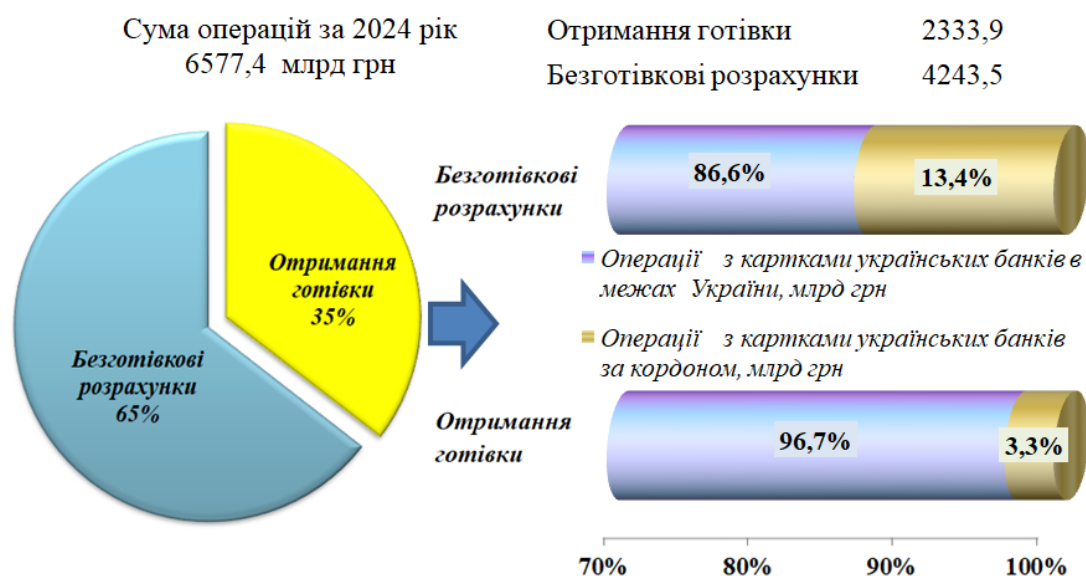

Рис. 1. Структура суми операцій з використанням платіжних карток в Україні та за кордоном

Джерело. сформовано автором на основі [6, 7]

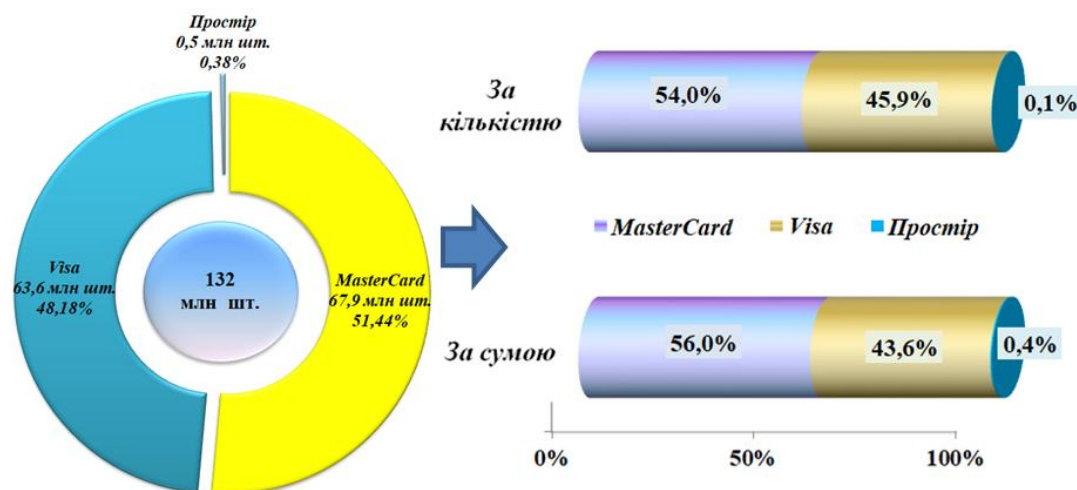

Рис. 2. Розподіл операцій, здійснених із використанням платіжних карток, у розрізі картокових платіжних систем у 2024 році

Джерело. сформовано автором на основі [6; 7; 8]

та Фінансовий Світ (12%). Це свідчить про важливість внутрішніх гравців для забезпечення швидких і доступних платежів навіть в умовах порушеної логістики чи переміщення населення.

У 2024 році більшість транскордонних надходжень (83,1% або близько 2,08 млрд дол. США) забезпечили системи, створені не-

зидентами. На внутрішні українські системи припало 16,9% (421 млн дол. США). Лідерами залишаються Western Union, MoneyGram і RIA, які разом обробили понад 75% загальної суми. Крім приватних переказів, через платіжні системи здійснювалися також виплати міжнародної благодійної допомоги громадянам України.

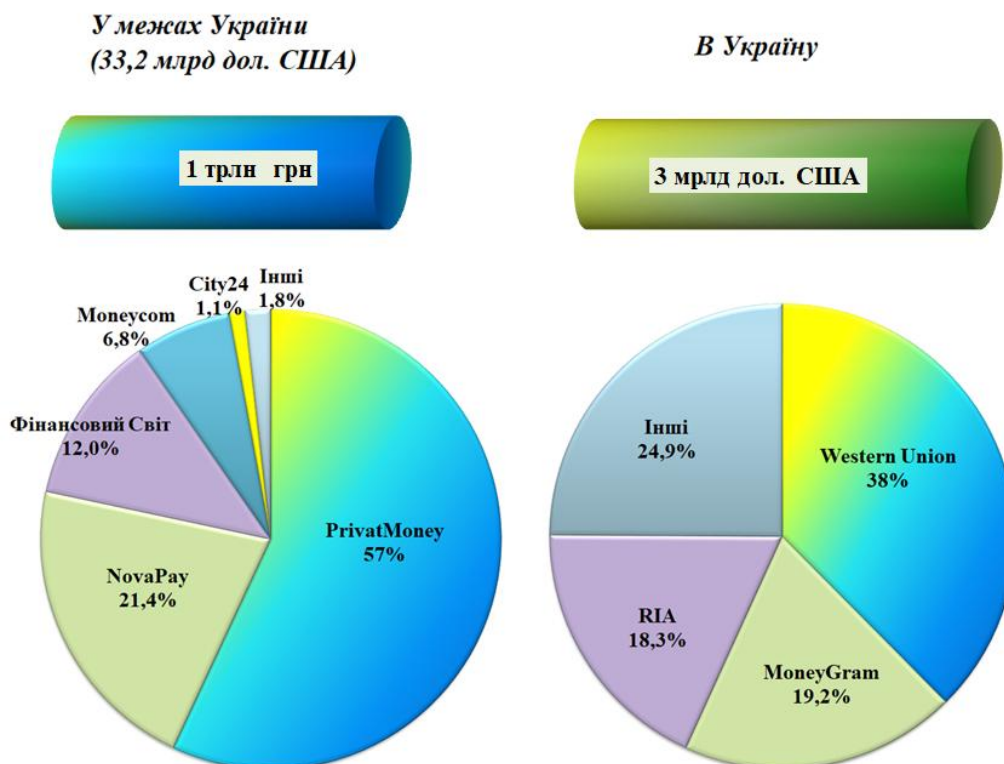

Рис. 3. Розподіл транскордонних переказів, здійснених в Україну через платіжні системи переказу коштів (за сумою) у 2024 році

Джерело. сформовано автором на основі [6; 7]

Таким чином, платіжні системи як карткові, так і системи переказу коштів відіграють стратегічну роль у підтримці фінансової стійкості, мобільності грошей і довіри населення. Вони забезпечують можливість збереження безготівкового обігу навіть під час надзвичайних ситуацій, підтримують економічну активність і полегшують соціальні виплати. Це підкреслює необхідність розвитку власних платіжних рішень і підвищення кіберстійкості всієї платіжної інфраструктури України.

Не дивлячись на те що війна показала стратегічну важливість фінансової автономії, національна платіжна система «Простір» залишається унікальною але не популярною серед населення. І на це є кілька причин: MasterCard і Visa десятиліттями формували довіру споживачів. Банки емітують картки через відомий бренд, зручність підключення й популярність, що створює ефект «мережевої залежності». «Простір» пропонує базові операції (переважно всередині країни). Банки не завжди бачать комерційну вигоду у просуванні «Простору», оскільки на міжнародних платіжних системах вони часто заробляють більше через міжбанківські комісії та додаткові сервіси (страхування покупок, кешбек тощо). Для користувачів важливі зручні мобільні додатки, Apple Pay, Google Pay, онлайн-магазини. «Простір» довго розвивав сумісність із ними, і лише останні роки наближається до рівня конкурентів. Більшість населення сприймає платіжні системи Visa та MasterCard як надійні та престижні бренди, навіть якщо реально не використовують картку для поїздок за кордон. Це сприйняття є цілком обґрунтованим, адже тривалий досвід «успішного їх функціонування, стійкості під час фінансової кризи підтверджують, здатність до самоуправління згідно дотриманих принципів самоврядування

платіжної індустрії, які сформульовані Міжнародною радою вищого керівництва Платіжної асоціації (ICPAC), що гарантує високу надійність та безпеку послуг для клієнтів, стабільність та ефективність розвитку» [9].

Висновки. Платіжні системи під час воєнного стану відіграють роль не лише економічного механізму, а й інструменту національної стійкості. Вони підтримують безперервність життєво важливих фінансових процесів, забезпечують соціальну стабільність та сприяють функціонуванню економіки в умовах надзвичайних викликів. Український досвід показує, що навіть в умовах війни можливо зберігати ефективність фінансової системи завдяки гнучким, цифровим, технологічно модернізованим платіжним механізмам. Але, незважаючи на воєнний стан, масштабних ініціатив щодо стимулювання використання НПС «Простір» не було реалізовано. Її потенціал залишається невикористаним у повній мірі, хоча більшість платіжних операцій в Україні здійснюється всередині країни, де можна було б уникнути залежності від міжнародних систем. Розширення застосування «Простору» у зарплатних проєктах, соціальних виплатах та державних сервісах могло б стати ключовим кроком до фінансової незалежності. Війна виявила стратегічну потребу в незалежній платіжній інфраструктурі, і для реального розвитку НПС «Простір» потрібна скоординована активна державна політика, інвестиції у сучасні технології, розвинена інфраструктура, широка підтримка банків, інтеграція з популярними цифровими сервісами, довіра користувачів та системна інформаційна підтримка в контексті популяризації серед населення. Без цих елементів навіть в умовах війни «Простір» залишається резервним, а не основним інструментом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. International Monetary Fund. *Ukraine: 2023 Article IV Consultation-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Ukraine*. Washington, D.C., December 2023 URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/1UKREA2023003.pdf> (дата звернення: 10.05.2025).
2. World Bank Group. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine> (дата звернення: 15.05.2025).
3. Туча О., Співак І., Жолудь О. Українські мігранти: витрати, працевлаштування та вплив на економіку країн-реципієнтів. *VoxUkraine*. URL: <https://voxukraine.org/ukrayinski-migranty-vytraty-pratsevlashtuvannya-ta-vplyv-na-ekonomiky-krayin-retsypiyentiv> (дата звернення: 10.06.2025).
4. Bublyk Y., Shapoval Y., Shpanel-Yukhta O., Brus S. Effect of financial access on cashless economy: The case of Ukraine. *Banks and Bank Systems*. 2023. Vol. 18, Issue 1. Pp. 91–102. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/bbs.18\(1\).2023.08](http://dx.doi.org/10.21511/bbs.18(1).2023.08)
5. Тищенко О. І., Тищенко В. В. Розвиток системи електронних платежів Національного банку України. *Вісник СНУ імені Володимира Даля*. 2024. № 6 (286). С. 129–140. DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2024-286-6-129-140>

6. Національний банк України. *Платежі та розрахунки. Безготівкові розрахунки*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments> (дата звернення: 14.06.2025).
7. Національний банк України. *Звіт з оверсайту інфраструктури фінансового ринку за 2024 рік*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2024.pdf?v=14 (дата звернення: 10.05.2025).
8. Національна платіжна система ПРОСТІР. URL: <https://prostir.gov.ua/> (дата звернення: 20.06.2025).
9. Бітнер І., В'язовий С. Визначення перспективних напрямків вдосконалення безготівкових розрахунків та їх стандартизація для українського ринку платежів. *Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку: збірник наукових праць*. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2022. Вип. 1 (4). С. 62–69. DOI: <https://periodicals.karazin.ua/fcs/issue/view/1147/1596> (дата звернення: 20.06.2025).

REFERENCES:

1. International Monetary Fund. (2023). *Ukraine: 2023 Article IV Consultation – Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Ukraine*. Washington, D.C. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/1UKREA2023003.pdf> (accessed May 10, 2025).
2. World Bank Group. (2025). *Ukraine – Country profile*. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine> (accessed May 15, 2025).
3. Tucha, O., Spivak, I., & Zholud O. (2025). Ukrayins'ki mihranty: vytraty, pratsevlashtuvannya ta vplyv na ekonomiky krayin-retsyipyentiv [Ukrainian migrants: Expenses, employment and impact on recipient countries' economies]. *VoxUkraine*. URL: <https://voxukraine.org/ukrayinski-migranty-vytraty-pratsevlashtuvannya-ta-vplyv-na-ekonomiky-krayin-retsyipyentiv> (accessed June 10, 2025). [in Ukrainian].
4. Bublyk, Y., Shapoval, Y., Shpanel-Yukhta, O., & Brus, S. (2023). Effect of financial access on cashless economy: The case of Ukraine. *Banks and Bank Systems*, vol. 18, issue 1, 91–102. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/bbs.18\(1\).2023.08](http://dx.doi.org/10.21511/bbs.18(1).2023.08)
5. Tyshchenko, O.I., Tyshchenko, V.V. (2024). Rozvytok systemy elektronnykh platezhiv Natsional'noho banku Ukrayiny [Development of the electronic payment system of the National Bank of Ukraine]. *Visnyk SNU imeni Volodymyra Dalya – Herald of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*, 6 (286), 129–140. DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2024-286-6-129-140> [in Ukrainian].
6. National Bank of Ukraine. (2025). *Payments and settlements. Cashless payments*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments> (accessed June 14, 2025).
7. National Bank of Ukraine. (2025). *Oversight report of the financial market infrastructure for 2024*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2024.pdf?v=14 (accessed May 10, 2025).
8. National Payment System “PROSTIR”. (2025). URL: <https://prostir.gov.ua/> (accessed June 20, 2025).
9. Bitner, I., & Vyazovyi, S. (2022). Vyznachennya perspektyvnykh napryamkiv vdoskonalennya bez-hotivkovykh rozrakhunkiv ta yikh standartyzatsiya dlya ukrayins'koho rynku platezhiv [Determination of prospective directions for improvement of cashless calculations and their standardization for the Ukrainian payments market]. *Finansovo-kredytni systemy: perspektyvy rozvytku: zbirnyk naukovykh prats' – Financial and Credit Systems: Prospects for Development*, 1 (4), 63–70. DOI: <https://doi.org/10.26565/2786-4995-2022-1-06> [in Ukrainian].